

УДК 613.6:621

DOI 10.31651/2076-5835-2018-1-2023-1-5-10

Рибалко Алевтина Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальної медицини,
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького
alevtina.rybalko@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2378-9441>

Кудій Людмила Іванівна

кандидат біологічних наук, доцент,
кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького
kudiy0702@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4736-4317>

Завгородня Вікторія Анатоліївна

кандидат біологічних наук, викладач,
кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького
victoria_myronyuk@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6754-1501>

СТАНІСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ КОВАЛЕНКО

/ДО 60 – РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ/

Статтю присвячено доктору біологічних наук, професору Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Станіславу Олександровичу Коваленку з нагоди його 60-річного ювілею. Подано основні віхи життя та професійного шляху відомого вченого-фізіолога, педагога та організатора освіти. Акцентовано увагу на тому, що практично все свідоме життя ювіляра пов'язано з Черкаським національним університетом, де він пройшов шлях від студента до професора, завідувача кафедри. У 1978 р. Коваленко С.О. виконав норматив кандидата в майстри спорту з веслування на каное, а в 1982 р. йому було присвоєно звання майстра спорту СРСР. Сферою наукових інтересів професора С.О. Коваленка є фізіологія кровообігу, спортивна фізіологія, фізична реабілітація та масаж. Він є автором та співавтором 192 наукових публікацій (90 у фахових виданнях, 22 статі у БД Scopus та WoS). Окрім цього, має авторські свідоцтва на винахід СРСР, 7 патентів на винахід України, деклараційний патент України, 5 авторських свідоцтв на комп'ютерні програми. Під керівництвом С. Коваленка захищено 6 дисертаційних праць у галузі фізіології кровообігу. В статті висвітлюється багатогранність життєдіяльності ювіляра як взірця служіння рідній alma mater та Україні.

Ключові слова: Станіслав Олександрович Коваленко, фізіологія, спортивна фізіологія, фізична реабілітація та масаж, факультет фізичного виховання, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Станіслав Олександрович Коваленко народився 7 липня 1963 р. в м. Черкаси. Батько – Коваленко Олександр Кирилович 1929 р.н. – водій, мати – Коваленко Валентина Григорівна 1933 р. н., працювала вчителем початкових класів, а після переїзду до Черкас була працівником у сфері громадського харчування. Батьки народились у сім'ях українських та білоруських переселенців у Красноярському краї та Новосибірській області, зустрілись у Казахстані в 1950-ті роки. З 1976 року у зв'язку зі смертю батьків Станіславом опікувалась його бабуся Шишкун Марія Прокопівна (1912–1986 рр.).

Середню освіту здобував у Черкаській СШ №11 та СШ №12, останню закінчив у 1980 р.

Уже з юних літ Коваленко С.О. поріднився зі спортом: у 1975 р. почав відвідувати заняття секції з веслування на байдарках і каное. Його тренером-наставником став почесний майстер спорту, дворазовий чемпіон СРСР Павло Павлович Буркацький (1938–2010 рр.) [2]. Вчительство та дружба з цією людиною тривала 35 років, що сформувало певні особистісні якості, моральні устої, життєві принципи підлітка. У той час, як і нині, в Черкасах була добре розвинена школа веслування зі спортсменами різного віку та рівня спортивної майстерності, навчання у якій також суттєво вплинуло на молодого спортсмена, сприяло розширенню кола друзів та залучення до спортивної сім'ї.

У 1978 р. Коваленко С.О. виконав норматив кандидата в майстри спорту з веслування на каное, а в 1982 р. йому було присвоєно звання майстра спорту СРСР. На юнацькому рівні був призером першості СРСР (С-2 500 м), чемпіоном Молодіжних ігор України (С-1 5000 м). У змаганнях серед дорослих був чемпіоном та призером Кубку України (С-7 та С-2). У 1983 р. (Зугрес) та 1984 р. (Дубосари) ставав чемпіоном ЦС Труд (С-1 1000 м та 10000 м, С-2 500 м та 10000 м). У 1981–1987 рр. та у 1991 р. понад 40 разів підтверджував норматив майстра спорту СРСР [5].

В 1980 році вступив на факультет фізичного виховання Черкаського державного педагогічного інституту, де пройшов шлях від студента до провідного науковця, професора кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації. Після закінчення Черкаського державного педагогічного інституту у 1984 р. отримав направлення до Полтавського району та 3 місяці працював учителем фізичної культури у Щербанівській середній школі.

У листопаді 1984 р. С. Коваленко був призваний до лав Радянської армії. Спочатку службу проходив у Харківській області, а з січня 1985 р. – у спортивній роті міста Києва.

Після звільнення С. Коваленка в запас декан факультету фізичного виховання Черкаського державного педагогічного інституту В. Д. Фролов і завідувач кафедри анатомії та фізіології людини і тварин цього ж інституту І. М. Давиденко запропонували йому роботу на посаді старшого лаборанта кафедри спортивних дисциплін. Вже від травня 1986 р. під керівництвом куратора академічної групи Н. В. Антонєць, поряд з виконанням основних обов'язків, С. Коваленко проводив заняття з плавання у студентів.

Ще зі студентських років Коваленко С.О. цікавився науковими дослідженнями, що в подальшому й визначило його долю. З огляду на наукову перспективність молодого працівника за рекомендацією професора І.М. Давиденка в 1987 р. його було прийнято до цільової аспірантури з фізіології людини і тварин Черкаського педінституту. Після вступу до аспірантури спочатку був відряджений в Інститут еволюційної фізіології та біохімії (нині м. Санкт-Петербург) у лабораторію чл.-кор. АН СРСР А.І. Карамяна, де перебував з жовтня 1987 по лютий 1988 р. Вельми корисним було й спілкування з провідними фізіологами в цьому закладі, аспірантами АН СРСР, проходження курсів зі статистичного аналізу даних [3].

З квітня 1988 р. був відряджений у Київський державний університет імені Т.Г. Шевченка. Керівником дисертаційної роботи був призначений завідувач кафедри

фізіології людини і тварин, професор В.О. Цибенко. Наукові експерименти проходили на базі НДІ фізіології університету імені Т.Г. Шевченка в червоному корпусі по вул. Володимирській. Методичне керівництво і супровід фізіологічних експериментів на великих тваринах здійснював кандидат біологічних наук П.І. Янчук, з яким С. Коваленка на довгі роки зв'язала міцна чоловіча дружба та плідна наукова співпраця. Операції на тваринах та самі експерименти були, як правило, надзвичайно тривалими (з 8 до 23 години). Разом зі своїми керівниками В.О. Цибенком та П.І. Янчуком були підготовлені заявка на винахід (авторське свідоцтво отримано у 1992 р.) та низка статей у різних наукових виданнях, у тому числі в Фізіологічному журналі АН України (входить в БД Scopus) [4, 6]. У 1989 – 1990 рр. під контролем викладачів кафедри С. Коваленко проводив заняття з великого фізіологічного практикуму на біологічному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка.

Після закінчення аспірантури та цільового працевлаштування на посаду асистента кафедри анатомії та фізіології людини і тварин Черкаського педагогічного університету С. Коваленко завершив оформлення дисертаційної праці. У 1991 р. пройшов попередній захист кандидатської дисертації на профільній кафедрі Київського університету імені Тараса Шевченка. Підсумковий захист дисертації на тему: «Вплив пептидних гормонів шлунково-кишкового тракту на кровообіг та окислювальний метаболізм печінки» відбувся 22 листопада 1993 р. у Київському університеті імені Тараса Шевченка [1].

Від 1995 до 1997 р. С. Коваленко працював на посаді заступника декана факультету фізичного виховання (декан – доц. О.П. Безкопильний). З 1997 по 1999 рр., на час виконання доц. В.С. Лизогубом докторської дисертаційної роботи, був завідувачем кафедри анатомії та фізіології людини і тварин. Повторно обраний на цю посаду в 2007 р., а вже наступного року перейшов на посаду доцента для завершення докторської дисертаційної роботи [4, 5, 7].

Для виконання докторського дисертаційного дослідження та досліджень аспірантів разом з інженером-програмістом О.Є. Кушнеренком створив установку та програму для оцифрування й первинної обробки кардіографічних сигналів та сигналу пневмограми «Bioscan», що дало можливість упродовж тривалого часу обчислювати характеристики послідовних скорочень серця. Разом з інженером В.О. Засядьвовком у 2002 р. розробив та запатентував пристрій для реєстрації параметрів зовнішнього дихання.

Найбільш продуктивною та тривалою була співпраця його з інженером-програмістом М.Є. Яковлевим. Упродовж 2003 – 2007 рр. була розроблена програма «Caspico», в якій було реалізовано алгоритми спектрального, крос-спектрального, часового аналізу різних кардіографічних показників, та в подальшому отримано три патенти України на винахід. Ця програма використовувалась при виконанні дисертаційних досліджень як в ЧНУ, так й інших закладах, а також при обстеженнях функціонального стану спортсменів.

У 2005 – 2008 рр. С. Коваленком була розроблена установка та програма «Lightmaker» для офтальмофотостимуляції з метою корекції функціонального стану серцево-судинної системи людини. У 2011 році – програма оцифровки діаграмних стрічок «Vector», котра використовується в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, програма оцінки характеристик пневмограми «LVV-meter».

На засіданні Вченої ради Д 26.001.38 Київського національного університету імені Тараса Шевченка 11 травня 2011 р. С. Коваленко успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю 03.00.13 (фізіологія людини і тварин) на тему «Регуляторні ритми гемодинаміки та їх індивідуальні особливості у людей» (науковий консультант – проф. М.В. Макаренко) [1].

У 2014 р. на засіданні атестаційної колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України йому було присвоєно вчене звання професора кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації.

У 2015 р. С. Коваленко був обраний на посаду завідувача кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації, яку обіймав до 2021 р. [8].

Сферою наукових інтересів професора С.О. Коваленка є фізіологія кровообігу, спортивна фізіологія, фізична реабілітація та масаж [3, 6]. Він є автором та співавтором 192 наукових публікацій (90 у фахових виданнях, 22 статі у БД Scopus та WoS). Окрім цього, є автором свідоцтва на винахід СРСР, 7 патентів на винахід України, одного деклараційного патенту України, 5 авторських свідоцтв на комп'ютерні програми.

У 2013 р. у співпраці з С.Ю. Назаренком був підготовлений, запатентований та впроваджений у реабілітаційну практику «Спосіб реабілітації у водному середовищі». Разом з Д.Л. Нечипоренком розроблено, запатентовано та впроваджено у практику «Спосіб визначення та виховання анаеробної працездатності з використанням біологічного зворотного зв'язку» [5].

Професор С.О. Коваленко – член редакційної колегії українських фахових журналів категорії Б, зокрема: «Український журнал медицини, біології та спорту», «Спортивна наука та здоров'я людини», «Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки». В останньому з 2003 по 2016 р. був відповідальним секретарем.

Під керівництвом С. Коваленка захищено 6 дисертаційних праць у галузі фізіології кровообігу. Три учні С. Коваленка у даний час є завідувачами кафедр Черкаського національного університету, зокрема, О.В. Каленіченко – кафедри спортивних дисциплін, С.В. Гречуха – кафедри теорії та методики фізичного виховання, А.В. Рибалко – кафедри фундаментальної медицини. Він був опонентом 3 докторських та 6 кандидатських робіт (2 роботи громадян КНР) [1]. Є науковим керівником трьох аспірантів, що навчаються за спеціальністю 091 Біологія.

З 2017 р. – заступник голови Спеціалізованої вченої ради з біологічних наук К 73.053.06 при Черкаському національному університеті імені Б. Хмельницького, а від 2019 р. – голова цієї ради (тут вже захищено 14 дисертацій на науковий ступінь кандидата біологічних наук з різних регіонів України: Київ, Одеса, Луцьк, Дніпро, Полтава, Глухів, Черкаси). Секретарем Спеціалізованої вченої ради з біологічних наук К 73.053.06 весь час її роботи була доцент Кудій Людмила Іванівна, перша «наукова донька» професора С. Коваленка [7, 8].

Професор С.О. Коваленко з 2014 р. є головою журі з біології людини МАН Черкаської області, науковий керівник 2 призерів III етапу МАН України.

Професор С. Коваленко багато уваги приділяє навчально-методичній роботі. Є головою навчально-методичної комісії Навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту і здоров'я, член вчених рад ННІ ФКСЗ та ЧНУ.

Він входить до навчально-методичної комісії 1 (підкомісії «Здоров'я людини» та «Спеціальна освіта») МОН України з 2017 року (брав участь у 3 акредитаційних експертизах). З 2019 р. є експертом Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти України (брав участь у 6 акредитаційних експертизах). Брав участь у роботі комісії з оцінювання результатів діяльності Міжнародного центру астрономічних та медико-екологічних досліджень НАН України (2020 р.).

С. Коваленко є секретарем підкомісії зі спеціальної освіти МОН України, а також співавтором затверджених МОН стандартів вищої освіти зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта» освітнього рівня бакалавра та магістра.

З 2011 р. розробляв методичне забезпечення спеціальності «Здоров'я людини» (з 2016 р. – Спеціальна освіта). У 2017 р. ініціював та до 2022 р. опікувався освітньою програмою 091 Біологія (Спортивна фізіологія та реабілітація). До 2022 р. був гарантом

освітньої програми 016 Спеціальна освіта (Ортопедагогіка), за якою навчається 114 студентів денної форми. Додатково закінчив у 2019 р. магістратуру з названої спеціальності в Сумському державному педагогічному університеті.

Упродовж 1990 – 2023 рр. розробив та проводив різноманітні курси медико-біологічного спрямування на кафедрі анатомії та фізіології людини і тварин (з 2011 р. кафедра перейменована на кафедру анатомії, фізіології та фізичної реабілітації).

Професор С.О. Коваленко започаткував в 2011 році при Інституті післядипломної освіти ЧНУ курси масажу, де студенти університету та всі охочі можуть професійно оволодіти методиками проведення різних видів масажу та отримати сертифікат. За цей час підготовлено більше 400 фахівців-масажистів, які успішно працюють в сфері медичної та спортивної реабілітації. С. Коваленко є співзасновником ГО «Центр оздоровчих технологій», членом ВГО «Української асоціації корекційних педагогів».

За плідну науково-дослідницьку й освітню діяльність професор С.О. Коваленко нагороджений знаками «Відмінник освіти України» (1999), «За наукові та освітні досягнення» (2021), Почесною відзнакою ректора Черкаського національного університету (2015), Почесною грамотою Черкаської обласної державної адміністрації (2018), Грамотою Верховної Ради України (2021) та ін.

Любов до спорту та науки професор С. Коваленко передав своїй донці Марії, яка стала чемпіонкою України зі стрільби з лука серед кадетів в 2020 році. Вона була наймолодшою в своїй віковій категорії, другою в стартовому колі і виборола золото в особистій першості в гідній боротьбі з найсильнішими дівчатами України.

Свій ювілей відомий учений і освітянин зустрічає сповнений творчих сил. То ж нехай йому все вдається, що задумалося! Нових Вам відкриттів, неперевершених звершень задля добробуту українського народу, в ім'я процвітання України!

Список використаної літератури

1. Анотований покажчик дисертацій, захищених в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (2004–2020): анот. бібліогр. покажч.: до 100-річчя Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького / М-во освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т імені Б. Хмельницького, Наукова б -ка імені Б. Хмельницького; уклад. Н. В. Демченко; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси: Гордієнко Є. І., 2021. – С. 304, 345, 346.
2. Буркацький Павло Петрович [згадка про С. О. Коваленка] // Спорт на Черкащині: енциклопед. довід. / упоряд. В. Б. Страшевич. – Черкаси, 2018. – С. 65.
3. Давиденко І.М. Історія та перспективи фізіологічних досліджень в інституті // Тез. доп. ювіл. наук.-практ. конф. "Місце Черкаського педагогічного інституту у розвитку вітчизняної науки, освіти й культури". Черкаси, 1991. С. 128 – 130.
4. Кафедра фізіології людини та тварин. Черкаський державний університет імені Б. Хмельницького. Історичний нарис. 1921 2001. К., 2001. С. 93 – 128.
5. Нечипоренко Л. А. Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту і здоров'я // Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2016. – С. 138.
6. Організатори вивчення фізіології вищої нервової діяльності та психофізіології в Україні / М. В. Макаренко, І. Я. Коцан, В. С. Лизогуб, М. Ю. Макарчук // Всеукр. наук. конф. – Луцьк; Київ, 2018. – С. 14–15.
7. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Київ: Світ успіху, 2009. 207 с.
8. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького: Століття історія: колективна монографія / кер. автор. кол. і наук. ред. В. В. Масненко. Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко. 2021. 342 с.

References

1. Abstracts of dissertations stolen at the Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky (2004–2020): annot. bibliogr. show : up to 100-richehya Cherkasy nat. un-tu im. B. Khmelnytsky / Ministry of Education and Science of Ukraine, Cherkasy nat. un-t im. B. Khmelnytsky, Naukov b-ka im. B. Khmelnytsky; way of life N. V. Demchenko; Sciences. ed. G. M. Golish. - Cherkasy: Gordienko Y. I., 2021. - С. 304, 345, 346.

2. Burkatsky Pavlo Petrovich [mystery about S.O. Kovalenko] // Sport in Cherkasy: Encyclopedia. dovid. / order. V. B. Strashevich. - Cherkasy, 2018. - P. 65.
3. Davydenko, I.M. (1991). History and prospects of physiological research at the institute. Thesis. ext. anniversary. scientific-practical conf. "The place of Cherkasy Pedagogical Institute in the development of national science, education and culture". Cherkasy. P. 128 - 130.
4. Department of Human and Animal Physiology. Cherkasy State University named after B. Khmelnytsky. Historical essay. 1921 2001. K. P. 93 - 128.
5. Nechiporenko L. A. (2016). Scientific Institute of Physical Culture, Sports and Health // Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky. – Cherkasy. - P. 138.
6. Organizers of the Physiology and Nervous Activity and Psychophysiology in Ukraine / M. V. Makarenko, I. Ya. Kotsan, V. S. Lyzogub, M. Yu. Makarchuk // Vseukr. Sciences. conf. - Lutsk; Kiev, 2018. - C. 14–15.
7. The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. Kyiv: Svit Uspichu. 2009. 207. (in Ukr.)
8. The Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy: century-old history. Collective Monograph / Ed. V. V. Masnenko. Cherkasy: Pub. Yu. Chabanenko. 2021. 342. (in Ukr.)

Rybalko A.V., Kudii L.I., Zavorodnia V.A. Stanislaw Oleksandrovykh Kovalenko of the 60-Years from Birthday. *The article is dedicated to the doctor of biological sciences, professor of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University Stanislaw Kovalenko on the occasion of his 60th anniversary. The main milestones of the life and professional path of the famous scientist-physiologist, teacher and organizer of education are presented.*

Stanislaw Oleksandrovykh Kovalenko was born on the 7th of Juli 1963 in Cherkasy, Ukraine. In 1978 Kovalenko fulfilled the standard of a candidate for master of sports in canoeing, and in 1982 he was awarded the title of master of sports of the USSR. Attention is focused on the fact that almost the entire conscious life of the jubilee is bound up with the Cherkasy National University, where he started as a student and become a professor and head of the department.

The scientific interests of Prof. Kovalenko are the physiology of blood circulation, sports physiology, physical rehabilitation and massage. He is the author and co-author of 192 scientific publications (90 in professional publishers, 22 in Scopus and WoS databases). In addition, he has copyright certificates for inventions of the USSR, 7 patents for inventions of Ukraine, a declaratory patent of Ukraine, and 5 copyright certificates for computer programs. Under the supervision of S. Kovalenko, 6 dissertations in the topic of physiology of blood circulation were uphold.

Professor S. Kovalenko is the head of the educational and methodological commission of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture, Sports and Health, a member of the academic councils of the institute and the university. Since 2019, he has been an expert of the National Agency for Quality Assurance of Higher Education of Ukraine. He participated in the work of the commission for evaluating the results of the activities of the International Center for Astronomical and Medico-Ecological Research of the International Center for Astronomical and Medico-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine (2020).

Professor S. Kovalenko is the secretary of the special education subcommittee of the Ministry of Education of Ukraine of the Ministry of Education and Culture of Ukraine, as well as a co-author of the approved Ministry of Education standards of higher education in specialty 016 "Special Education" at the bachelor's and master's level.

The article highlights the multifaceted life of the jubilee as a model of service to his native alma mater and Ukraine.

Key words: *Stanislaw Oleksandrovykh Kovalenko, physiology, sports physiology, physical rehabilitation and massage, Faculty of Physical Education, Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky.*

Одержано редакцією: 15.05.2023

Прийнято до публікації: 30.05.2023